

**“ВІДКРИТЕ СУСПІЛЬСТВО” К.ПОППЕРА ЯК МОДЕЛЬ
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Слід побудувати відкрите суспільство, що намагається зберегти, розвинути і встановити традиції, старі чи нові, які б відповідали нормам свободи, гуманізму та раціональної критики.

К.Поппер

Динамічний розвиток суспільства, спрямований на поліпшення умов його життєдіяльності, що відображає характер соціально-політичних відносин – міжлюдських стосунків, у яких закладена умова соціалізації людської особистості, її участі в політичному житті вимагає постійного усвідомлення й осмислення явищ й процесів соціально-політичної дійсності, що виражається в прагненні людини заволодіти розумним смыслом як власного індивідуального, так і загальнолюдського буття. Людина як член соціуму реалізує свої власні потреби й інтереси в ньому і виходячи з цього формує в суспільстві низку невідкладних цілей, завдань, розв’язання яких спрямоване на задоволення її запитів і в кінцевому підсумку постає передумовою можливого поступального розвитку суспільства.

У постановці проблеми розвитку європейського суспільства, його шляхів і форм організації першочергово слід виходити з того, щоб розглядати суспільство, насамперед, як своєрідну систему, в якій взаємодіють елементи - соціальні групи та інститути. Ця взаємодія за своїм характером раціональна, оскільки людина володіє розумом і в своїй діяльності керується ним. Соціальна взаємодія в цьому сенсі є, так би мовити, розумною, позаяк протилежними сторонами в ній виступають раціональні істоти. Звідси її, як і соціально-політичний розвиток суспільства, певним чином можна передбачити, а отже, і планувати за допомогою розуму. Тут виникає можливість так званої соціальної інженерії, про що вестиме мову Карл Поппер, яка базується на раціональності, здоровому глузді.

Водночас у пошуках шляхів соціально-політичного розвитку суспільства, в теоретичних чи практичних конструкціях потрібно також виходити з того, що людина, яка володіє свободою вибору своєї поведінки і діяльності, є насамперед, вільною істотою, а тому дана їй свобода, що відповідає внутрішній характеристиці людської особи, є основним онтологічним атрибутом людини, її основним природним правом. Суспільство через наявність у ньому соціально-політичних інституцій повинно брати це основоположення, як і умову раціональності, за основу в розв’язанні проблеми суспільної взаємодії.

Звичайно, частка скептицизму в тому, чи можна взагалі планувати соціально-політичний розвиток суспільства, є, адже відомо, що будь-яка теорія на практиці суттєво зазнає змін із дійсності, її реальних зв’язків, і тут потрібно взяти до уваги всю різноманітність зовнішніх факторів, весь причинно-наслідковий спектр зовнішнього світу, його закони та закономірності. Крім того, передбачення суспільного розвитку може зазнати невдачі хоча б ще й тому, що людина як раціональна істота є вільною, володіє свободою діяльності і не має гарантій того, що ми врахуємо всі можливості альтернативних варіантів її вибору.

Саме тому, що людина є вільною істотою в суспільстві, унеможливується існування законів соціально-політичного розвитку, оскільки сфера більшості законів тоді у їх причинно-наслідковому вимірі суттєво обмежувала б свободу людини. Що й відбувається в сфері природи, де діють закони, на які людина не здатна вплинути; тут вони є об’єктивними, онтологічними і, зі свого боку, штовхають суспільство в певне русло природного детермінізму. Тому, якщо ми говоримо, що у суспільстві існують закони його розвитку, то вже той факт свідчить про те, що ми позбавляємо людину головного – її атрибуту свободи, а з нею відповідальності, бо в такому випадку людина є лише засобом для таких умов, яким вона могла б підкорятися.

Але людина – творець своєї долі і свого життя, своєї поведінки і діяльності радше розглядає себе розумною істотою, що може обирати й реалізувати свободу як “можливість діяти” [1,с.19] самостійно і незалежно від зовнішніх явищ. Перебуваючи в суспільстві, людина володіє свободою як природним правом на реалізацію своїх потреб та інтересів.

Водночас слід зауважити той факт, що саме суспільство керується такими законами, нормами, принципами права на моралі, які є визначальними для життєдіяльності людини в сфері соціуму. Проте ці закони створені людиною, вони штучні, суб’єктивні, а отже, змінні, відносні, релятивні, і можуть різнитися у певних соціальних ситуаціях, врешті-решт можуть бути виконані або не виконані. Ця відносність і релятивність диктується умовами свободи людини. Людина є вільною істотою, і вона обирає – виконувати ці закони, чи ні. Отже, правові та моральні закони, норми є лише частково онтологічними, і таку властивість бути необхідними для людини надає їм сам акт волі людини – акт обмеження власної свободи на користь загального добра.

Стосовно проблеми соціально-політичного розвитку суспільства також необхідно враховувати, що правові та моральні закони, а загалом сфера ідей – може суттєво впливати на суспільний розвиток. Звідси необхідно знайти такі можливості, які б усували конфліктні ситуації в суспільстві, і могли б, таким чином, враховувати інтереси суспільства, суттєво не обмежуючи права і свободи кожної людини, зокрема. Ці закони та норми, а загалом суспільна ідеологія, очевидно, мають розгортатися в такому вимірі, який притаманний для цього суспільства, для європейського суспільства, оскільки йдеться саме про нього. Такий вимір ми знаходимо, зокрема, в працях англійського філософа і соціолога Карла Поппера, який наголошує на можливості “соціальної інженерії” в побудові відкритого суспільства, на основі сприятливих ліберально-демократичних цінностей.

Ідеї Поппера стосовно розумного управління, що на основі раціональності має запанувати в суспільстві ліберальних свобод, де шляхом обговорення суспільних проблем відкривається перспектива прогресивного розвитку відкритого суспільства, цілком притаманні європейському суспільству, яке в спільній ціннісній установці на буття людини та християнське світосприйняття керується тими ж принципами демократичної традиції лібералізму, що кінцевою метою має побудову громадянського суспільства.

Однак варто зазначити, що Попперівські уявлення про відкрите суспільство, що, вочевидь, протиставляється закритому, не були новизною, хоча у концепції мислителя вони набувають актуальності, як прикладні у перевлаштуванні суспільства, в розвитку суспільних відносин взагалі. Врешті це Карл Поппер і сам визнає, коли зауважує в одній із праць, що термінологічно він запозичив цю позицію у Анрі Бергсона, де вона була вперше використана у “Двох джерелах моралі та релігії”. Гадаємо, що саме Бергсонівська характеристика різнотипів суспільств є невід’ємною частиною філософських пошуків К. Поппера, яку він запозичив, щоб обґрунтувати власну концепцію соціально-політичного розвитку суспільства.

Бергсон розглядає суспільство в процесі еволюції. З цієї позиції його розмірковування теж зазнають нібито еволюційних змін. Якщо спочатку він розуміє суспільство цілісним організмом, в осмисленні якого зазвичай звертаємо увагу на дослідження всієї соціальної реальності, з якою пов’язана людина, то згодом йдеться радше про суспільство на різних рівнях соціальної взаємодії. Звідси два типи суспільства – закриті і відкриті з притаманною їм мораллю та релігією, кожна з форм яких відображає за рівнем організаційної впорядкованості ступінь відкритості і можливості прогресивного розвитку. Він пише: “... закриті суспільства – це суспільства члени якого між собою пов’язані ... Це суспільство щойно створене природою. Людина в ньому, за аналогією, мов мураха в мурашнику ...”, натомість “... відкрите суспільство - те, яке в принципі охоплює все людство ... Воно зреалізовує щось від себе самого в творіннях, кожне з яких є наслідком глибоких змін людини, що дає змогу долати їй труднощі нашої дійсності ... У ньому, як вищій формі соціальності, і можливий прогрес ...” [2,с.17].

Характерні для закритого суспільства статична мораль і релігія розуміються як традиційна форма поведінки людей на ранньому ступені розвитку. Вона виникає в простих замкнених суспільствах і основні її установки орієнтовані на дотримання порядку та підпорядкування певним

безособовим соціальним вимогам. Навпаки, у відкритому суспільстві, як вищій формі соціальної організації, мораль і релігія динамічні. Вони безособові: їх дія залежить від того, наскільки вони “втілюються в обраних особистостях” [2;35], що прагнуть вирватися з пут автоматизму і стати вільними в своїй позиції стосовно етико-релігійних норм і, таким чином, створюють умови для подальшого руху власного життєвого пориву – “творчої еволюції”.

Таким чином, Бергсон за допомогою опозиції понять “відкрите” – “закрите” уявляє можливу модель розвитку суспільства, хоча і сам визнає, що дихотомічне розрізнення - це лише умовність, насправді еволюційний процес часто поєднає і взаємопов’язує в реальному суспільстві обидва його типи.

Така варіантність різнотипів суспільного розвитку певним чином впорядковує уявлення про можливий поступальний процес розвитку європейського суспільства, що перебуває в постійному пошуку оптимальних форм свого існування і прагне до духовної квінтесенції свого часу. На тлі історичності розвитку соціально-політичних відносин це певним чином впорядковує суспільне життя і включає його в загальний розвиток еволюційного процесу.

Еволюція змін є наслідком діяльності суспільства, тому весь його розвиток у певному сенсі залежить від світоглядних спроб розширення меж уявлень про світ. А звідси й відповідні зміни в установленому порядку облаштування суспільства. Тому не випадково ще Герберт Спенсер писав, що “... зміни відбуваються у міру реконструкції системи суспільства... від неозначеної нестабільної гомогенності до визначеної, зв’язної гетерогенності”, “... від енергії до життя, від життя до розуму, від розуму до суспільства, від суспільства до цивілізації і до більш високих диференційованих та інтегрованих цивілізацій” [3,с.47].

Такі спроби характерні для європейського суспільства, що в своєму історичному розвитку долає за поступом еволюції власну обмеженість і прокладає шлях до відкритої моделі соціальної організації. Г.Спенсер, який свого часу ставив питання організації і розвитку суспільства та характеризував його через відповідне протиставлення двох його типів, врешті підсумовує це, коли уявляє модернізоване суспільство із ростом індустріалізації, яка щораз більше і більше полишатиметься на приватну ініціативу. Додамо лише, що у Спенсера розвиток суспільства відбувається шляхом змін (прогресивних або регресивних), які є наслідком використання людських можливостей постачання (промисловості), розподілу (торгівлі) та регулювання (управління) в суспільстві.

Безумовно і роль нових знань теж набуває особливого значення в модернізованому суспільстві. А отже, зазвичай, наука прокладає поступовий хід розвитку суспільства. Вона з теоретичних узагальнень приводить до практичних висновків і лише прагматичний розум здатен у зростанні знань розпізнати добре і погане.

Таким чином, Спенсер, як і Бергсон, спираючись на еволюцію людської особи та всього суспільства, прагнуть упорядкувати соціальне життя, включаючи його в загальний розвиток, що є однією з попередніх спроб розв’язати низку актуальних питань, згодом окреслених у соціально-політичній проблематиці Карла Поппера, хоча в іншому ракурсі, з позиції критичного раціоналізму. Очевидно, що використання певних ідей чи то пак термінологічне включення понять у Попперівській філософії являє собою нове тлумачення, особливо, що стосується інтерпретації соціально-політичної дійсності, суспільних процесів, але методологічно вони засновують курсовий шлях в дослідженні розвитку суспільства, яким до деякої міри керується Поппер, коли моделює за власним взірцем соціально-політичний розвиток відкритого суспільства.

Тема відкритого суспільства є провідною у філософії Карла Поппера. Навколо неї формуються уявлення мислителя про можливий спосіб соціально-політичного розвитку, який ґрунтується на відкритій моделі соціальної організації, що враховує свободу особистості в усіх проявах її суспільного життя на засадах егалітаристських ідей справедливості. Водночас як одне з центральних понять, поняття “відкритого суспільства” у Поппера ґрунтується також і на раціональному розрізненні. Звідси Попперівське суспільство - це не лише суспільство ліберальних свобод, але також суспільство, в якому панує дух раціонального критицизму. Лібералізм і теорія раціональності є основою відкритого суспільства, де вони взаємопов’язані. Поппер пише: “Нам

слід побудувати відкрите суспільство, що намагається зберегти, розвинути і встановити традиції, старі чи нові, які б відповідали нормам свободи, гуманізму та раціональної критики” [4,с.209].

Відкрите суспільство – гарант свободи людської особистості, її широких можливостей для власної самореалізації в усьому розмаїтті її потреб та інтересів у різних сферах суспільного життя. Зокрема, щодо безпосередньої участі і впливу на суспільно-політичну дійсність через усю сукупність соціально-політичних інститутів, що функціонують в державі.

Але повернемося безпосередньо до змісту, що його вкладає у відкрите суспільство К.Поппер. У праці “Відкрите суспільство та його вороги” він описує те, що він розуміє, як відкритий тип суспільства протиставляючи його закритому типу суспільної організації. В історичній перспективі він проводить паралелі, дискурсом у яких виступає існування ранньогрецького суспільства Афін як колиски цивілізації.

Оскільки складовими відкритого суспільства є ліберальні цінності, що обираються людиною, та раціональна критична дискусія, обговорення, на основі якого виникає взаєморозуміння у питаннях, які стосуються суспільного життя, то в традиції такого суспільства, що ґрунтується на Афінській демократії, передбачається вільне висловлювання і розумне управління, що характеризує його як найбільш раціонально організоване.

З огляду цього сам факт вільного висловлювання людиною власної думки, що виявляє відкритість у суспільстві, означає, що в ньому панує свобода її самовираження в інтелектуальному змісті, почуттях і емоціях. Це підтверджує те, що свобода як пріоритет самоцінності людини, присутня і відображає природний стан людини, який усуває обмеження для індивідуальної її діяльності та в життєвій реалізації формує в людині особистість.

Взагалі у філософії лібералізму свобода є фундаментальною засадою творчих зусиль людської суспільності. Кожна людина - це самодостатня істота, якій притаманні особисті права й свободи, що визначають її власну долю, поведінку, діяльність, і стосовно яких людина володіє вибором. Свобода вибору – невід’ємна складова реалізації і людської думки, спрямованої на задоволення потреб та інтересів людини, коло яких досить широке. Тому без свободи не існує повноцінної людської особистості, а отже, й повноцінного суспільства.

Кожна людина - це частка свободи: особистої громадянської і політичної, в якій вона виражає своє право активно і безпосередньо брати участь у здійсненні влади, тобто в публічному житті. Та поза політичною свободою людині насамперед притаманна її громадянська свобода, у відкритому суспільстві, що, по суті, теж є громадянським, оскільки виражає інтереси загальної волі всіх громадян, - це її особисті права й свободи, забезпечені в суспільстві, на які не може зазіхати політична влада. Тому тут слід виходити з повної незалежності життя людини від політичної влади. Відкрите суспільство через соціально-політичні інститути в державі має гарантувати можливість кожній людині вільного вибору буття. Як у Локка “свобода людини улаштувати та розпоряджатися своїми діями” [5,с.334] згідно “із законами природи” [5,с.587].

Захист свободи – основа демократії, що існує завдяки складній рівновазі між свободою та рівністю. У такій спорідненості суспільство закладає умови для свого повноцінного існування і забезпечує гарантії свободи кожної людини. Проте цього недостатньо для Поппера, тому він ставить питання про гарантії свободи з боку держави. Висуває вимоги захисту свободи громадян, “... що в принципі повинно бути завданням і метою держави.” “Я вимагаю від держави захисту не лише для себе, а й для інших, – пише Поппер. - Я вимагаю захисту моєї свободи й свободи інших людей” [4,с.208].

Тут він посилається на гуманістичну теорію справедливості, яка своїм корінням сягає “великого покоління” Афінської демократії, що крізь віки пронесла дух свободи у нашу дійсність” [4,с.209]. Суть її сформульована ще на зорі цивілізації, але не втратила своєї актуальності й сьогодні. Вимоги добросовісності залишаються ті ж самі: власне егалітарний принцип, тобто пропозиція рівності, принцип індивідуалізму та умови свободи.

Егалітаристська пропозиція рівності, зацитована К.Поппером у найвизначнішого демократа Перікла, який писав: “Наші закони рівносправедливі до всіх приватних суперечок, але ми не зважаємо на вимоги вищості” [4,с.210] є засадничою умовою гуманістичної справедливості. Тому

вона знаходить певний відгук серед людей. Хоча рівність перед законом, звичайно, не означає природної рівності, посилення на яку було слабким місцем егалітаризму, який часто покладався на “природні права” і пропонував знищити пов’язані з ними привілеї. Справедливими все ж здаються слова Ж.-Ж.Руссо, який прагнув реалізувати ідеї “природного права” у вигляді комун, де панувала б рівність і свобода, але визнавав, що “нерівність здібностей визначена природою, і якщо б вона була єдиним видом нерівності, то не суперечила б сприйняттю людей як рівних і вільних” [6,с.45].

Єдиним привілеєм для людини завжди залишається її внутрішній світ. Тому “немає потреби, - пише Перікл, - прискіпуватися до сусіда тільки через те, що він вирішив жити по-своєму” [4,с.211]. Кожен має таке право і така справедливість притаманна людській особі, яка, по суті, індивідуальна у виборі своїх інтересів та потреб. За Бентамом, “інтереси індивідуума – єдині реальні інтереси” [7,с.9], а тому їх задоволення постає необхідною умовою реалізації людського індивідуалізму. Він у тій чи іншій формі завжди розглядався як аксіома самоцінності людини.

Поппер індивідуалізм теж розцінює, як кращий вибір власного пошанування людини і використовує його, виключно, на протигагу колективізму, який гадає, що “ніби ціле виникає не заради людини, а навпаки, людина заради нього” [4,с.212]. Індивідуалізм ним протиставляється колективізму, відтак різні в них цілі і мета. Якщо кінцевою метою першого є людська особистість, її цінність, то метою другого залишається значущість суспільних інтересів.

Такий підхід у трактуванні справедливості, що визначає людську індивідуальність кінцевою метою, а не простим засобом досягнення мети є певним показником моральності відкритого суспільства. Очевидно, що право людської особистості на власну діяльність має бути невід’ємною частиною її відкритих можливостей реалізації індивідуальних інтересів, що в черговий раз переконує, наскільки важливим і необхідним для людини є забезпечення її особистої свободи в розумінні відсутності будь-яких обмежень до здійснення власної діяльності.

Водночас у своїй сукупності права людини - це не лише те, що їй належить, але також те, що має бути забезпечене, захищене. Тому однією з першочергових вимог людини і суспільства до держави є вимога гарантувати відкритість і громадянськість у питанні захисту людських прав і свобод. Хоча слід бути готовим, що свобода дії і діяльності людини держава може обмежити, але лише за таких умов, які потрібні для досягнення рівного обмеження свободи. Лише “коли держава гарантуватиме захист певних свобод, - пише Поппер, - ... можемо усвідомлювати необхідність деякого обмеження свободи” [4,с.213]. Така постановка дає змогу розглядати свободу людини з точки зору чіткої і визначеної мети – прав людської особистості. Тому умови свободи власне визначаються в рамках забезпечення прав індивідуума.

Звичайно, визначити ступінь свободи, який можна залишити для людини-громадянина, - доволі складне завдання, але можливість приблизного визначення міри свободи людини в суспільстві, державі доводить досвід в організації ліберального суспільства. Фактично, цей процес встановлення меж людських прав і свобод достатньо визначений в ліберальній демократії. Здається, з цим Поппер цілком погоджується, тож пропонує в питанні забезпечення міри прав і свобод людини керуватися егалітаристськими ідеями справедливості в суспільстві, в якому кожен має право вільного висловлювання власної думки і відповідно має право на її захист з боку тих інститутів, що покликані утверджувати права і свободи людини в суспільстві, в державі.

Хоча вільного висловлювання недостатньо для ліберального типу суспільства, як вважає Поппер. Висловлюватись з тих чи інших питань, виражати суб’єктивні думки, настрої та емоції, щоб у результаті діалогу думок, інтересів знаходити дійсне розуміння реальної ситуації, при врахуванні можливостей задоволення наших інтересів. В такому разі ми можемо говорити про існування відкритого, ліберального суспільства. Очевидно, в існуванні певного механізму раціональності і критичної дискусії, яка дає змогу долати власні упередження і хибні твердження, закладається розуміння соціально-політичної реальності, що своєю чергою передбачає відкритий характер розвитку суспільства.

Поппер традицію раціонального обговорення називає важливою умовою прогресу відкритого суспільства. Це дух раціонального критицизму, що свідомо культивується в суспільстві ліберальних свобод. Для розумного управління суспільством недостатньо обрати тільки розумних і

моральних людей, важлива й традиція, в якій вони здійснюватимуть управління. Традиція критичного раціоналізму в підготовці і прийнятті рішень з позиції надособових і надгрупових раціональних норм. Позаяк лише критичний розум здатен знаходити істину, долаючи перешкоди хибних уявлень про нашу дійсність. Збагнути її радше можливо в збереженій вільній дискусії, за своїм духом критично раціональній.

Усвідомлення необхідності її як умови існування демократичного суспільства підкреслює, за Поппером, ту важливу роль раціональності, що в цьому контексті означає вміння рефлектувати над соціально-політичною дійсністю. Вміння бути відкритим у полілозі різноманітних поглядів, ідей та інтересів, на чому ґрунтується відкритість суспільства. Хоча в такому суспільстві всі принципові ціннісні проблеми, очевидно, розв'язані, однак завжди виникають питання, які потребують раціонального осмислення і критичного обговорення.

Попперівський раціоналізм вірить у силу людського розуму – його здатність зберігати і розбудовувати фундамент відкритого громадянського суспільства на захист прав і свобод людської особистості. Фундамент відповідних суспільних інститутів, що є надійними засобами у впровадженні цивілізованих форм життя, розумного соціального порядку, який забезпечує нас простором свободи. І цей порядок за управлінням суспільством лежить на кожному, хто готовий розділити тягар відповідальності, пише Поппер, готовий творити основу нового цивілізованого життя у відкритому суспільстві.

“Блага цивілізації, що є найбільшою цінністю для нас, - зазначає Дьюї, - це здобутки людської суспільності, до якої належить кожен. Наша відповідальність полягає в тому, щоб зберегти і передати успадковані нами цінності майбутньому поколінню ... Ми відповідальні за те, щоб нащадки одержали від нас спадок більш багатий і захищений, більш доступний і щедрий, ніж той, що ми отримали свого часу. Ми повинні прагнути до такого розуміння речей ...” [8,с.7]. Можна гадати, що з утвердженням цінностей демократії і свободи ми здійснюємо черговий крок до вільного відкритого за своїм духом суспільства.

Одним з таких вагомих кроків на цьому шляху є “Відкрите суспільство” К.Поппера, “філософа, якому притаманні оригінальність, ясність і глибина думки” [9,с.2]. Як зазначає Б.Рассел до цього ж його (Поппера) “відкрите суспільство - це сильний захист демократії” [10,с.236]. Навіть його противники вважали його “найбільш авторитетним у буржуазному світі спеціалістом з напрацювання аргументації” [11,с.4]. Саме відкрите суспільство Поппера лягло в основу подальших рекомендацій щодо облаштування суспільства і можливості його поступу, практичної реалізації суспільних проектів багатьох “соціальних інженерів”.

Відкрите суспільство продиктовується реальністю нашого життя. Тому не випадково, що саме Попперівська модель суспільства залишається взірцевим прикладом форми організації можливого поступального розвитку європейського суспільства, для якого традиційними залишаються віра в людину та ліберально-демократичні цінності. Побудова такого суспільства відкриває нові перспективи, що впливають з повного обсягу норм і стандартів європейського життя. Перспективи відкритих громадянсько-правових відносин у соціально-політичному розвитку європейського суспільства.

1. *Берлін І.* Чотири есе про свободу. – К., 1993.
2. *Бергсон А.* Два источника морали и религии. – М., 1983.
3. *Никонович В.* Герберт Спенсер. – В., 1926.
4. *Поппер К.* Відкрите суспільство та його вороги. – К., 1994.
5. *Локк Дж.* Два трактата о правлении: Соч. в 3-х т. – М., 1988. – Т.3
6. *Руссо Ж.-Ж.* Рассуждения о происхождении и основаниях неравенства между людьми: Трактаты. – М., 1969.
7. *Лекторский В.* Рациональность, критицизм и принципы либерализма (взаимосвязь социальной философии и эпистемологии Поппера) //Вопр.философии. – 1995. - №10.
8. *Садовский В.Н.* О Карле Поппере и судьбе его учения в России.//Вопр.философии. – 1995. - №10.

9. *Овчинников Н.* Поппер – наш современник, философ XX в. // *Вопр. философии.* – 1992. - №8.
10. *Лекторский В., Малахов В., Филатов В.* Современная западная философия. - М., 1991.
11. *Джеймонад.* О философии Поппера: критические заметки // *Вопр. философии.* – 1983. - №8.

SUMMARY

Valeriy Denysenko. “The open society” K. Popper AS A MODEL OF SOCIAL-POLITICAL DEVELOPMENT of European society.

On the basis of the problem of the development of European society, its ways & forms of organizing first of all society should be regarded as a peculiar system in which elements exist in quality of personality, social groups & institutions interact. Such a model of social organizing, specifically K. Popper, has open character and it is built on the ground of humanistic ideas of the fairness, that increase on the demands of equality, freedom & human individualism.

Under such circumstances and with the spirit of rational critical attitude to social-political reality building of the open society is possible, that by it is characteristics corresponds to European society.

Key words: The open society, equality, freedom, individualism, critical rationalism.

І.МЕЛЬНИК

ДВІ ТЕНДЕНЦІЇ В МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ В СРСР ПЕРІОДУ ПЕРЕБУДОВИ

З самого початку перебудови компартійне керівництво СРСР не приділяло належної уваги питанням міжнаціональних відносин у багатонаціональній державі, що за Конституцією СРСР визнавалася федерацією суверенних союзних республік, а насправді вже після свого створення перетворилася в унітарну, централізовану державу з мінімальною самостійністю її складових частин. КПРС, як монопольна політична сила в СРСР орієнтувалася на прискорений суспільний розвиток. Саме в цьому контексті розглядалися міжнаціональні відносини.

Як самостійна проблема міжнаціональні відносини стали об'єктом уваги компартійного будівництва і провідних радянських вчених після того, коли посилювалися відцентрові процеси, що призвело до міжнаціональних конфліктів у різних союзних республіках. Така тенденція не вписувалася у непорушні догмати ленінської національної політики і на початку конфлікти оцінювалися як випадкові явища. Так підходили до них не лише компартійні керівники, зокрема ідеолог перебудови О.Яковлев, а й відомі московські науковці, зокрема Е.Баграмов, С.Калтахчян, Е.Тадевосян, В.Михайлов та ін.

Однак вчені неросійських республік почали аналізувати реальні процеси, що ставило під сумнів раціональність централізованої політики кремлівського керівництва. Проте воно надзвичайно повільно переосмислювало безпрецедентні процеси в сфері міжнаціональних відносин, намагалася пригальмувати їх старими методами.

Дослідження генези конфліктів у міжнаціональних відносинах СРСР має не лише пізнавальне, а й практичне значення для колишніх союзних республік СРСР, в тому числі й України, адже вони успадкували наслідки ленінської національної політики.

За часів застою в офіційній компартійній ідеології сформувалася ідея про особливу спільність людей під назвою радянський народ, як „багатонаціональний колектив трудівників міста і села, який об'єднує спільність соціалістичного ладу, марксистсько-ленінська ідеологія, комуністичні ідеали робітничого класу, принципи інтернаціоналізму” [25, 620]. Звісно, при